

Opatija sv. Jurja kod Perasta.

Pavao Butorac.

BA = Biskupski arhiv u Kotoru.

PA = Općinski arhiv u Perastu.

ŽA = Opatsko-nadžupski arhiv u Perastu.

KA = Arhiv okružnoga suda u Kotoru.

MS = Aug. Theiner, Vetera monumenta Slavorum Meridionalium historiarum illustrantia, I—II.

CD = T. Smičiklas, Codex diplomaticus regni Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae.

SC = Statuta et leges civitatis Cathari, Venetiis MDCXVI, apud R. Meietum.

IS = D. Farlati, Illyricum Sacrum.

LV = Libro Verde ili Libro della Comunità, knjiga zapisnika i odluka peraškoga općinskoga zbora u tri sveska.

Na jednom od dvaju romantičnih otočića pred gradićem Perastom u Boki Kotorskoj još se zapažaju ruševine negdašnjega manastira i crkve sv. Jurja. Samo što manastirski ostaci ne potječu, kao ni crkva u sadašnjemu obliku, iz vremena postanka ove starodrevne opatije. Potpuno mrtvilo na otočiću, gdje je u srednjemu vijeku cvao redovnički život, pristaje romantičnu položaju i ustroju otočića, što svojim vitkim čempresima i pustim kamenjem daje osebujuan dojam nutarnjemu fjordu bokeljskoga zaliva. Mirnoća ovoga kraja u skladu je sa grobnom tišinom sučelnoga Perasta, nekag ognjišta junaka i smionih pomoraca. A i sa tihim životom, što se proživljuje u ubavome svetištu Gospe od Škrpjela na susjednome otočiću istoga imena.

Gospin je otočić umjetno nastao dugim i mučnim naporima Peraštana od polovine XV. do početka XVII. vijeka, a onaj je sv. Jurja kao naravan izdanak grebenasta morskoga

tla postojao još prije nego su benediktovci na nj zakoračili (XII. vij.).¹

Osnutak opatije. — Posveta crkve g. 1247.

Redovnici sv. Benedikta († 543.), prezaslužni za Crkvu i evropsku civilizaciju, a u nas i za staru slavensku liturgiju, već zarana počеше da grade manastire na dalmatinskoj obali (polovinom IX. vij.), a uprav osuše svojim opatijama kroz XI. i XII. vijek južno-dalmatinsko i sjeverno-arbanaško primorje. Položaji manastira svjedoče o njihovu osobitu smislu za prirodne krasote i za tih život. I ovaj sv. Jurja u prvome redu.

Benediktovci rano prodru i u kopno na obali između Budve i Drača. Regbi nešto ranije po Arbaniji negoli u smjeru samostanskoga lanca, što se povlači od Montecassina preko apulskih Tremita na Lokrum, Mrkanj, Mljet, Dubrovnik, kotorski zaliv, Budvu i Bar do Petrova manastira kod Čićeva na rimskoj cesti od Epidaura na Trebinje.² U ovaj katolički nasip prodre nešto kasnije pravoslavni klin u pravcu Kotor—Prizren.³

Godine 1166. spominje se po prviput opat sv. Jurja u jednoj ispravi, gdje se opisuje svečana posveta stolne crkve sv. Tripuna u Kotoru i njezinih žrtvenika. Ovu veličanstvenu romansku crkvu, izgrađenu na tri broda polovicom XII. vijeka, posveti kotorski biskup Majo na 19. lipnja te godine za pape Aleksandra III. Sudjelovahu neki biskupi iz sjeverne Arbanije, mnogi opati odličnijih benediktovskih manastira iz neposredne blizine i iz sjeverne Arbanije, pa i sam vojvoda Dalmacije i Duklje Izanakios, namjesnik bizantskoga cara Emanuela Komnena.⁴ Među opatima spominje se Ivan, opat barskoga sv.

¹ Otočić Gospe od Škrpjela opsiže 3030 m², a sv. Juraj 2800 m². Daleko su najmjenice 115 m.

² Jireček, *Das christliche Element*, 33.

³ Sr. potanje monografiju »Die Kirchenzustände im vortürkischen Albanien. Die orthodoxe Durchbruchszone im katholischen Damm. Von Dr Milan Sufflay«, s. 189., 286. u »Illyrisch-albanische Forschungen«, I Bd, zusammengestellt von Dr Ludwig v. Thallóczy, München u. Leipzig, 1916.

⁴ CD, II, 102.

Spasa, Petar, opat sv. Srđa i Baka, Petar, opat sv. Mihovila kotorskoga, Tripun, opat sv. Marije budvanske, Ivan, opat sv. Jurja.⁵ Uzme li se u obzir, od kolika je ugleda bila u to doba opatija sv. Srđa i Baka na Bojani, a i ona sv. Spasa u Baru, očevidno je, da se prisustvom tolikih uglednih opata htjela istaći važnost same svečanosti. A nazočnost opata sv. Jurja između toliko drugih svjedoči, da je opatija pristajala među odličnije u ovome kraju. Opati bijahu i onako ugledna crkvena lica.

Sva je prilika, da je opatija postojala i nešto ranije, jer opatova služba pretpostavlja uređenu manastirsku zadrugu. Benediktovci u ovo doba ni ne življahu osamljeni, nego u manastirskim zajednicama.

Kotorani zasnovaše opatiju sv. Jurja na svome području, da im prolaz kroz uske Verige sučelice Perastu bude siguran. Sama je opatija nešto malo po strani od Veriga na putu između te morske užine i Perasta, bliže ovomu. Na čelu opatiji stoji u poznije doba kakav odvjetak kotorskoga plemstva, da se tako bolje osiguranju probici plemstva na opsežnu području opatije, komu je pripadao i Perast sa sjevero-zapadnim okolišem. Kotor je u to doba živo trgovao s donjom Italijom.

Da je opatija bila posvećena sv. Jurju, nije ništa neobično. Štovanje se ovoga sveca raširilo na zapad s istoka i zarana uvriježilo. I kasnije se živo ovdje održalo sve do u mletačko

⁵ Benediktovski manastir sv. Mihovila kotorskoga to je onaj na krtoljskoj Prevlaci, u srednjem vijeku nazivan »S. Michael in culfo Catari« sa lijepom romanskom crkvom sv. Mihovila iz crvena i bijela kamena. (Ruševine opisao Crnogorčević u Starinaru 10 1893.), 1—73, sa 15 tabla; sr. i Jireček, Staat u, Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien, I, 50². Metohija samostansko dobro bijaše prostrana, ali otočić sv. Gabrijela osta kotorskoj biskupskoj mensi (MS I, 215; Jireček, Istorija Srba, I, 209.). Polovinom XIII. vijeka tu je već zasigurno stolovao episkop zetske episkopije, jedne od osam episkopija autokefalne srpske crkve, organizovane po sv. Savi (1219.). I na glasu opatija ratačka ispod Sutomora bila je najprije posvećena sv. Mihovilu pod utjecajem kulta sv. Arkandjela na Monte Gargano u Italiji (Jireček, Staat, I, 55⁷), koji datira od pape Gelazija I. (492.—496.), a potkraj XIII. vijeka sv. Mariji (Acta Alban. I, 510; Sufflay, o. c., 276.).

doba, koje u štovanje svetaca odrazuje jak utjecaj istoka, pa je preko mletačke ere⁶ doprlo do u naše dane.

Svakako najmanje dva decenija, a sva je prilika i više. prije početka srpske ere (1186.) postojala je opatija, i najmanje tri decenija prije nego je Stjepan Prvovjenčani preuzeo upravu srpske države (1196.), čije se vladanje uostalom ovdje nije osjetilo uz brata mu Vukana. Tvrdnja, da je Prvovjenčani osnovao ovu opatiju, u sukobu je sa poznatim ispravama. Dalo joj je povoda to, što su Kotorani god. 1633./34. pokušali da iznesu pred mletačke vlasti povelje srpskih vladara u dokaz, da im je opatija bila data od njih u posjed. Tako htjedoše da ukrijepe svoje patronsko pravo na opatiju protiv Peraštana, koji ga osporiše. Peraštani po svoj prilici sakovaše tu čudnu ispravu, tobož darovnicu prvoga srpskoga kralja,⁷ da tim putem dokažu svoje pravo na opatiju. To sve pomoću nekoga Vasilija, igumana uglednoga mileševskoga manastira, koji pri

⁶ Sv. Juraj (Megalomartyr) častio se kao zaštitnik Kotora i kotorske biskupije do IX. vijeka (809. prenos tijela sv. Tripuna). IS, VI, 423. — U mletačkoj eri podržavahu Bokelji s Dalmatincima čak i u Mlecima štovanje sv. Jurja u crkvi S. Giorgio degli Schiavoni. U starije se doba istakoše osobito Peraštani, u novije Dobročani, kako svjedoče mnoge slike i natpisi u toj crkvi. Carpaccio je baš u toj crkvi potkraj XVI. vijeka uvio u umjetničko ruho legende o sv. Jurju, sv. Tripunu i sv. Jerolimu.

⁷ Djelčić nosi slavenski tekst isprave. Sr. Memorie storiche sulle Bocche di Cattaro, Zara, 1880., 68. Uzeo ju je iz prepisa Tripa Smeće iz g. 1806. PA ima prepis, pisan bosančicom od Krsta Zmajevića, peraškoga kap. a g. 1680., oca glasovite braće Vicka i Matije, u LV, II, 81. Talijanski izvadak donosi i Frano Vicković u monografiji »Il monastero di San Giorgio sullo scoglio presso Perasto«, Trieste, 1904., 3. Talijanskih prepisa ima više; tako tri u ZA. Odlomci isprave, kako ju nosi Djelčić, glase: Az Stefan parvovjenciani Kragl Siin Simecna Nemagne... Proidoh zemglie i Darscave svoje, i pridoh u Graad Kottor. Ne obretoh u niem Hrama, i zgradih Hraam Svetu velikomu Muceniku Tripunu, i drugu Vavedeniu prisvete Bogorodize. I pridoh na Prevlaku, i zgradi Hraam Svetoga Arkangela Mihaila... I pridoh u mjesto Pirast i zgradih Hraam Svetomu velikomu Muceniku Georgiu na Otoko, i postava igumena 5 bracchiom. I dah Czarqui Svetoga Georgia na sluxbu Bielu do Potoka, Iosizzu do visce Risna, i Stoliv stranom do Argiakova, i Kavaç, Marçevaz u Tivtu i zapovidjeh Pirastu da se tun nazirre i da je sluxe... Az resenni Iguman Milloscevski Vassilie Jermonak vaobrazil na lietto 7141 at exe popliti Rodstva Kristova 1633....

kraju same isprave potvrđuje njezinu tobožnju autentičnost. Srpski vladari u svojim kasnijim kotorskim poveljama ne pozvaše se na nju nigda.

Da je spis patvoren, lako se razabire iz toga, što se u istoj ispravi spaja ime Stjepana Prvovjenčanoga s imenom cara Dušana, koji je tobože potvrdio kraljevu povelju. Krivotvorilac, ne poznavajući povijest, prešao je preko puna vijeka, što je potekao između kralja i cara. Pri kraju same listine odava se svjedodžbu na tu krivotvorinu. Ime se Vasilijevo i njegova izjava privezaše za listinu kao sastavan dio.

Sama krivotvorina vrvi lažima. Po njoj kao da u doba kraljevo nije bilo ni jedne od važnijih crkava po Boki, a u Kotoru, starome sjelju biskupije, uopće nijedne. Prvobitna crkva sv. Tripuna bila je sagrađena početkom IX. vijeka, i to kao okrugla centralna građevina po kazivanju Konstantina Porfirogeneta. Sadašnja je uglavnom postala XII. vijeka.⁸ Sadašnja je crkva sv. Marije (Collegiata) dozidana 1221. na mjestu istoimenè drevne i tada sasvim trošne crkve brigom kotorskih plemićkih porodica Držića, Bizantija i prijora Ivana.⁹ O crkvi sv. Arkandela na Prevlaci bilo je već spomena.

Prepis, koji navodi Đelčić u cijelosti, uzet je od Tripa Smeće 1806. iz netiskane kronike Dra Andrije Balovića o peraškoj prošlosti,¹⁰ koji, kako se razabire iz raznih mjesta peraškoga arhiva, nije bio najobzirniji u uporabi nevaljanih isprava.

Po sadržini ove krivotvorine moglo je biti osporeno Koteranima god. 1633./34. patronatsko pravo, dajbudi na osnovi utemeljenja opatije (ex fundatione). Presuda je pala uglavnom u prilog Peraštanima.¹¹ Ovi ju opet iznesu pred mletačke vlasti, kad se polovinom XVIII. vijeka zapodjela pravda između opata Martinovića i Stolivljana o posjedu hrpta stolivske gore. Monasi Arsenije Vučićin iz plevljanskoga manastira i Stefan Abramović sa Savine prikažu se 1754. u kance-

⁸ M. Vasić, *Arhitektura i skulptura u Dalmaciji od početka IX. do početka XV. veka*, Crkve, Beograd, 1922., 131. sq.

⁹ CD, III, 207, 8; Vasić, o. c., 38.

¹⁰ U domaćoj knjižnici kneževa Vickovića u Perastu.

¹¹ Dukalu donosi Vicković, o. c., 4, 5.

lariji mletačkoga izvanrednoga providura u Novome Dominika Pizzamano na želju peraškoga kapetana Antuna Bronze i zakletvom potvrde, da je pečat na srpskom izvorniku pravi pečat mileševskoga manastira. Nu ta potvrda nije značila ništa, kao ni ime glasovitoga manastira, kamo su bili prenešeni ostaci Sv. Save po kralju Stjepanu Vladislavu 1237.¹² Pečat je uistinu mogao biti autentičan, ukoliko je možda odgovarao običnu pečatu toga samostana, ako su ga monasi uopće poznavali. Ali iz toga nije nikako slijedilo, da je listina ispravna, pa ju mletačko Vijeće 40. ce (Conseglio de' 40) ospori i odbaci, a pravda svrši u prilog Stolivljana.¹³ Uopće su mletački pravnici bez teškoće osporavali ovakve listine. Tako ospore Kotornima one, što ih izniješe u svojoj pravdi sa Grbljanima potkraj XV. vijeka.¹⁴

Što se ima da sudi o ovjerovljenju providura Pizzamana (20. X. 1754.) na talijanski prevod slavenske listine, još sačuvan među rukopisima kneževa Smeća,¹⁵ lako je rasuditi, kad se uvaži, da su već u najstarije doba u ovim stranama lakoćom krivotvorili javne isprave.¹⁶

Na 17. listopada 1221., uoči sv. Luke, obavila se u Kotoru posveta crkve sv. Marije Zborne (S. tae Mariae de Flumine) sa crkvicom sv. Ivana od Vratiju (de Portello). Tad je Radoslav vladao nad udionom primorskom oblašću. Pri posveti je bio i opat sv. Jurja. Samo mu se ne spominje ime.¹⁷

Listopada g. 1229. kotorski biskup Blaž s arhidakonom Tripunom, kaptolom, gradskim sucima i plemstvom zabrani građanima, da ne smiju davati novac u vjeresiju opatu sv. Jurja Mateju ni njegovim mcnasima na račun parnica opatije, niti

¹² Jiriček, I, 224.

¹³ Tiskani proces u PA.

¹⁴ PA, u zbirci podataka iz povijesti Perasta.

¹⁵ Djelčić, o. c., 67., koji ispravno shvaća vrijednost listine.

¹⁶ Inače ne bi imala smisla odluka kotorskoga gradskoga zbora iz g. 1221. za kneza Dese (Desala) i kraljevanja Radoslavljeva nad udionom primorskom oblašću, da se javne isprave, osobito poslovni ugovori i zadužnice, ne smiju da čine, nego u prisutstvu stranaka i svjedoka pred sucem u kuriji. CD, III, 195.; Rađ jugoslav. akademije, I, 129.; Kukuljević, Regesta documentorum regni Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae, n. o. 138.

¹⁷ CD, III, 207/8.

kupovati od njih zemlje ni vinograde sv. Jurja, niti davati novaca na zalag manastirskih crkvenih odora.¹⁸ Benediktovski je red dakako opao sa prijašnje visine, da mu ulogu u ovim stranama, dajbudi djelomično, preuzmu franjevci. — Sličnu je zabranu izdao kotorski zbor lipnja 1318., da se opatu sv. Jurja bez privole prokuratora manastira, koje općina izabere, ništa ne unajmi niti mu dava zemljarina za vinograde i zemlje ni kućarina za kuću.¹⁹

Opataska je crkva sv. Jurja bila posvećena na 2. rujna god. 1247. po kotorskome biskupu Deodatu za pape Inocenta IV. i kraljevanja Stjepana Uroša I., i to na molbu kaptola sv. Tripuna, kotorske općine i Jurja, opata samostana (coenobii) sv. Jurja.²⁰ Sa poznatim prepisima isprave o posveti dolazi u sukob tvrdnja stara bezimena rukopisa u mletačkoj knjižnici sv. Marka, da je crkva bila posvećena g. 1242., jer te godine ne vlada ni Inocentij IV. (1243.—1254.), nasljednik Celestina IV., ni kralj Stjepan Uroš I. (1243.—1276.), nasljednik brata Stjepana Vladislava.

Ova je činjenica, sva je prilika, dala povoda kasnije ishitrenoj tvrdnji, da je opatija zasnovana od srpskih vladara. Kako su srpski vladari nosili svi jedno rodovno ime Stjepan, nije čudo, da se kasnije, kad su se isprave krivotvorile, zamjenom imena, uobičajenom u prepisivača i falsifikatora, i neznanjem u spomenutoj krivotvorini ističe kralj Stjepan Prvojenčani kao osnivač crkve. Tako je peraški opat Josip Mazarović 1850. u jednom izvješću na biskupa ustvrdio na osnovi neke tobož stare peraške predaje ništa manje, nego da je srpski car Stjepan Uroš IV. 1356. ponudio Peraštanima otočić sv. Jurja i da je tu sazidao manastir i ustalio benediktovce, i to baš onda, kad je njihova djelatnost u ovim krajevima bila znatno opala. Sve se ovo brkanje dovodi u vezu s time, što su Nemanjići doista rado osnivali i darivali crkve i manastire.

¹⁸ CD, III; Kukuljević, Regesta, 69.; IS, VI, 439.

¹⁹ SC, 159.

²⁰ CD, IV, 327.; Kukuljević, Regesta n. 528. u »Starine«, XXIV, 246.; ŽA, svez. »Perasto contro Cattaro per Giurisdizione« donosi kopiju isprave o posveti, uzetu iz knjige povlastica kotorske općine (s. 142.), poznate kancelaru grada Kotora Franu Canalu, čiji potpis ovjerovljuje kot. providur A. Canal 15. XI, 1633.

Svakako se opatija sa crkvom bila održala za provale jednog mongolskog odreda u kotorski zaliv god. 1242., jer Mongoli nijesu imali prevozila za more, nego se ograničiše da pustoše kopno.

U ispravi²¹ o posveti ističe se, da je crkva sv. Jurja pripadala svoj općini grada Kotora. Za posvetu se zanima kotorski kaptol i općina kao za svoju stvar. Pa i sama isprava svjedoči, da je crkva bila vlasništvo sve općine grada Kotora, biva, plemstva, koje je i sačinjavalo povlašten živalj, dok ostali građani ne pripadahu redu *Communitas*. Zato su se često birali za opate kotorski plemići, osobito kasnije, izakako je samostan opao skupa sa cijelim benediktovskim redom (donekle XIV., a svakako XV. vijeka), te više nije tu bilo uređena samostanskoga života. Tad se opatija povjeravala u upravu i kotorskim biskupima (svakako potkraj XV. i kroz XVI. vijek). Kotorani su osnovali opatiju, pa su tako i stekli patronatsko pravo u izboru opata (*ex fundatione*). Vremenom su je i opskrbljivali, kad se za to ukazala potreba (*dotatio*). su je i opskrbljivali, kad se za to ukazala potreba (*dotatio*). Sam naziv »*coenobium*« nagoviješta zajednicu redovničkoga života, koja je uostalom postojala tu već vijek prije.

Stanje opatije kroz XIV. i XV. vijek do početka mletačkoga vladanja (1420.).

Iz poznatih isprava nigdje ne proizlazi, da su redovnici ove opatije u ovo najstarije doba držali školu. Ali su se benediktovci redovito bavili poukom mladeži. To je spadalo u

²¹ Isprava glasi: *Anno salutiferae Incarnationis Dni 1247. mensis 7bris secundo die astante Ind^e. V.^{ta}. — Ego Deodatus Episcopus Ecclesiae Sancti Trifonis de Catharo. Ad petitionem Capituli Ecclesiae eiusdem, et Communitatis eiusdem Ciuitatis, ac Georgij Abbatis Zenobij S. ti Georgij dedicaui Ecclesiam Sancti Georgij ad laudem Dei, et honorem Sanctorum, Mariae, nec non et aliorum Sanctorum, quorum reliquiae hic continentur — scilicet Sancti Georgij, Abdon et Senen Martirum et Sanctorum Innocentium, quae Ecclesia loci praedicti erat praedecessorum totius Communitatis Catharen Ciuitatis Dei Ecclesiam Innocencio gubernante Apostolico, do autem Urosio regnante, quod presens scriptum fieri feci per manum Diaconi Miche de Vigna Notarii suptae Communitatis cum manu propria, et signo consueto. Sr. i IS, VI, 439.*

njihove dužnosti i odgovaralo duhu reda. Ako ništa, a ono su svakako poučavali mladež u vjeri, jer je odvajkada s opatskom čašću bila spojena i služba dušobrižnika Perasta i obližnjih sela.

Ne može se iz isprava dokazati, da su benediktovci sv. Jurja vršili službu božju slavenskim jezikom. U dobnije doba, tako početkom XV. vijeka, bez sumnje nijesu, jer su tad opati bili pogjekad i stranci iz južne Italije. Ali se ovo ne može da utvrdi za najstarije doba. Sva je prilika, da su benediktovci i ovdje glagoljali, jer se zamjerna ljubav Peraštana do narodnoga jezika u crkvi, sačuvana sve do potkraj mletačke ere, jedva može da objasni bez drevne predaje. Svakako u primorskim latinskim biskupijama ispod Neretve nema traga progonu slavenske liturgije. U području dobnije barske metropolije spominju se od XI. vijeka u poveljama imenovanja nadbiskupa »manastiri toliko Latina koliko Grka ili Slavena« (monasteria tam Latinorum quam Graecorum sive Sclavorum), koji se sigurno razlikovahu po liturgijskome jeziku.²² Ovo istovjetovanje Grka i Slavena jamačno proizlazi odatle, što je u liturgiji na zapadu vladao isključivo latinski jezik. Zato se južni Slaveni po svom narodnom liturgijskom jeziku radije primiču Grcima i uopće istoku, gdje se služba vršila na više starijih narodnih kasnije izumrlih jezika.

U XIV. vijeku našlo se odličnijih svjetovnjaka i svjetovnih ustanova, što ometahu crkvenim osobama uživanje crkvenih posjeda i redovito pobiranje prihoda i desetine. Bilo je to doba najteže po Crkvu, kad su pape, boraveći u Avinjona (1308.—1377.) služili ciljevima franceske politike, a unutri Crkve obladao silan nered. Značajno je, da se nigdje u ispravama, koje prikazuju crkvene prilike u ovim stranama, ne spominje, da su opati sv. Jurja bili ometani u svome posjedovanju. Kotorani su po starom običaju (secundum antiquam consuetudinem) birali po dva plemića za prokurore manastira sv. Jurja, kao i drugih na svome području, na godinu dana.²³

²² Jireček, Istorija Srba, I, 171.

²³ Ako bi ko odbio izbor, morao bi da plati 25 perpera po odredbi kotorskoga zbora 1373. SC, II—12.

Kad je papa Ivan XXII. 10. listopada 1328. imenovao za kotorskoga biskupa kotorskoga kanonika i plemića Srđa Bolicu, ne prime ga Kotorani u grad, brata mu Marina bace u tamnicu i prisvoje sva obiteljska dobra. Uzalud bijahu papine prijetnje. Pa ni kad Srđ bi premješten na puljsku (Pola) biskupsku stolicu (15. IV. 1331.), a kotorskim biskupom imenovan učeni karmelićanin Francez Rajmund Agouti, ne htjedoše Kotorani da vrate Boličina dobra, ni do srpnja 1337.²⁴ Još 1324. na 31. siječnja tuži se Ivan XXII. iz Avinjona po pri- tužbi kotorskoga biskupa Dujma, kako mnogi crkvenjaci i lajci prisvajaju silom dobra biskupske mense.²⁵ A Klemenat VI. 6. siječnja 1345. piše kralju Stjepanu Dušanu, neka pusti na miru kotorskoga biskupa Srđa²⁶ i njegove crkve, manastire, otoke i posjede, koje su već njegovi predšasnici zapremili.²⁷ Upadno je, da se među manastirima, zapremljenim radi dohoda od srpskih vladara, ne spominje onaj sv. Jurja. Spominju se naprotiv izričito benediktovski manastiri sv. Marije budvanske, sv. Nikole petraničkoga, sv. Luke krtoljskoga, sv. Mihajla na Prevlaci, sv. Petra gradačkoga (bogdašićkoga), sv. Marije na Rosama, sv. Petra de Campo (kod Trebinja) i sv. Marka de Pinita, i to kao pripadnost kotorskoga biskupa i kotorske biskupske mense. Opatija se sv. Jurja ne spominje stoga, što nije bila od benediktovaca napuštena, pa joj zato ni dobra nijesu bila pridružena biskupskoj mensi. Spomenuti samostani bili su, kako izgleda, napušteni još i prije provale Mongola kroz Boku g. 1242. Kotorški je biskup vršio redovitu biskupsku vlast po svim krajevima prostrane srpske države, pa čak i izvan njezinih granica sve do Mačve, Golupca i Beograda, gdje je kao redovit biskup upravljao od starine i pobirao desetinu.²⁸ Zato se papa 1346. (7. I.) obraća u istoj stvari

²⁴ MS, I, 170—72., 178—181., 183—6., 191—92.; CD, IX, 441—5., 517—25., 553—5., 562—5., i X, 274—6., 330—39.

²⁵ MS, I, 155—6.; CD, IX, 178. et seq.

²⁶ To je drugi Srdj, imenovan biskupom 27. X, 1343. MS, I, 208/9.; CD, XI, 96—8.

²⁷ Tako je kralj Stjepan Uroš III podupro Kotorane u borbi protiv biskupa Srdja Bolice i pape Ivana XXII.

²⁸ quod licet . . . tamquam ipsorum locorum diocesanus regere et gubernare consueverit ab antiquo . . . . .

i na bosanskoga bana Stjepana Kotromanića i na ugarskoga kralja Ljudevita.²⁹ Biskup se zove biskupom biskupijâ kotorske i srpske, koje nastavaju kršćani različitih jezika,³⁰ što se dakako odnosi na razne nazive pojedinih krajeva i plemena, kao i na razne države, kamo se protezala njegova vlast. K tomu je u rudarskim srpskim mjestima bilo i saskih doseljenika. Biskup biskupijâ kotorske i srpske³¹ zove se na drugome mjestu biskup kotorski i srpski.³² Još god. 1515. nazivlje se biskup kotorski Tripo Bisanti biskupom kotorskim i sve Srbije.³³

Srpska je katolička biskupija zarana propala. Iz naslova kotorskoga biskupa u starije doba izbija, da je Kotor dajbudi djelomično naslijedio njezine tradicije. Svakako izgleda, da su dijelovi njezina negdašnjega područja još prije uređenja samosvojne srpske crkve potpali pod kotorsku biskupiju, jer kotorski biskup i to kao redovit biskup (ordinarius) ravna spomenutim mjestima od starine (ab antiquo).

U listini, izdatoj po Stjepanu Dušanu u Prištini g. 1531. kotorskim izaslanicima, potvrđuje car gradu posjed njegova područja. Nakon što se istakla Dobrota do Ljute, slijedi neposredno: »i manastir svetago Georgia so svem metohiom svojom«. ³⁴ U nijednoj listini srpskih vladara ne spominje se Perast

²⁹ MS, I, 215., 216.; CD, XI, 179/80., 264—267; Theiner, Monumenta Hungariae, I, 701.

³⁰ Catharensis et Slavoniensis diocesium, quae a fidelibus christianis diversarum linguarum inhabitantur.

³¹ Mon. Hung., ibid.; CD, XI, 264.

³² Catharensis et Slavoniensis Episcopus. MS, I, 216. — U vezi je s ovim prilikama odredba kotorske općine iz g. 1334. (20. X.),⁴ kojom članovi zbora, htijući se pokoriti zapovijedi sv. matere crkve, odluče, da ako koji patron stranac ili građanin ushtjedne odabrati kakva člana klera za opata svoje crkve i veći se dio obitelji saglasi, njega za opata odaberu, ut antiquitus exstitit ordinatum, a ko prekrši, gubi svoj dio u toj crkvi na korist drugih srodnika. SC, 100/101. Biskupa Srdja pogotovo zato nijesu htjeli, jer je bilo zabranjeno domaćemu plemiću da bude biskup u gradu, da se plemićke porodice ne osnaže tako na račun drugih.

³³ Tryphon, Bizantius Dei et aplice sedis gra Epc Catharensis totius, Seruic. BA, XIX (6), Bisanti, 24.

³⁴ Pisano ćirilicom. Miklošić, Monumenta serbica, 149.—152.; IS, VI, 449—450.; Rački u Listinama, Rad jugoslavenske akademije, I, 145. sq.; CD, XII, 63—66.

kao dio kotorskoga područja. To je samo stoga, što je spadao metohiji opatije sv. Jurja, čije je cijelo područje bilo pod Kotorom. Perast je sve do potkraj XVI. vijeka ostao administrativno pod Kotorom. I u kotorskoj listini bosanskoga kralja Stjepana Tvrtka I. iz god. 1385. spominje se kao kotorsko područje manastir sv. Jurja sa svom svojom metohijom.³⁵

Za biskupa Adama (1349.—1352.) posvetio je njegovom dozvolom albanski biskup Laurus oltar u crkvi sv. Jurja. Nakon velike trešnje (1667.), koja je narušila oltar, našla se ceduljica u olovnoj spremici na oltaru, gdje se govori o toj posveti. Posveta je bila obavljena u vrijeme dubrovačkoga nadbiskupa Ilije i kneza dubrovačkoga Petra Giustiniani za vladanja Jakova de Octonis, velikoga kneza lastovskoga, na 5. kolovoza 1350.³⁶ Ovi hronološki podaci dokazuju, da je u ovo doba Dubrovnik bio protegao svoje metropolitско pravo na kotorsku biskupiju, otkako je Ivan XXII. bio izuzeo kotorskoga biskupa Srđa (1328.—1331.) ispod vlasti barijskoga nadbiskupa. Ali kad Klemenat VI. 1352. imenova kotorskim biskupom Dujma, obavijesti o izboru barijskoga metropolita, što znači, da je kotorski biskup opet bio pod jurisdikcijom svoga staroga metropolita. Kotor je još od XI. vijeka priznavao nadbiskupa grada Bari-ja u Italiji svojim metropolitom, da tako izmakne ispod utjecaja Dubrovnika i Duklje u parbi oko metropolitanskoga prava i područja, što se žučljivo vodila između Dubrovnika i Bara.

Kotorskomu biskupu Melicijaki (Meliciacca, Malliciates. 1326.—28.) i njegovim nasljednicima prisegne vjernost opat sv. Jurja Dominik. Braniće, tako se obvezuje, protiv kogabilo prava i posjede kotorske crkve. Nigdje ne će sudjelovati u kakvu rovarenju protiv biskupova života; pozvan doći će na sabor ili sastanak; svake će godine posjetiti crkvu sv. Tripuna

³⁵ ŽA, Per. contro Catt.

³⁶ *Istae sunt reliquiae Sanctorum Lezeri (rectius Nazarii) et Archillei (rect. Achillei); et ilya sacratio facta fuit tempore Yliae (rect. Heliae) Archiep. Ragusini, et tempore D. Petri Justiniani Comitris Ragusini per Fr. Laurum Episcopum Albanensen sub regimine Domini Jacobi de Octonis Alto-Comitris Lagustae sub anno Domini 1350. Indict. III, die V. mens. Aug. Sr. IS. VI, 448.*

na njezine svečanosti, osim ako ga biskup toga ne riješi.³⁷ Tako se imala da održi veza s kotorskom crkvom. Već se ovdje čini aluzija na pradavan običaj, da opat sv. Jurja vrši službu u stolnoj crkvi na 13. siječnja, kad je po predaji dovezeno u Kotor tijelo sv. Tripuna. Iz zakletve se razabiru i prilike vremena, u prvome redu tadanja granzljivost za crkvenim dobrima. Biskup je mogao doći i u opasnost života. Nije to čudo, uzmu li se u obzir hiroviti prohtjevi plemstva. Nije ni kler stajao po strani.

God. 1354. na 7. srpnja imenova papa Inocentij VI. iz Vilenove avinjonske biskupije opatom sv. Jurja Paskala, prije opata benediktovskoga samostana sv. Pavla u kotorskoj biskupiji. Imenovanje opata bio je papa pridržao sebi za ovaj put, da se ne bi s time odveć otezalo.³⁸ Sutradan mu udijeli papa povlasticu, da ga njegov ispovjednik može da odriješi svakoga grijeha, i da opet može da postavi dva apoštolska bilježnika.³⁹ Iz bule imenovanja, upravljene manastiru sv. Jurja⁴⁰ i kotorskomu biskupu, proističe, da je papa dao imenovanju veliku važnost. Zato se oko toga posavjetovao sa svojim doglavnicima i osvjedočio o velikim Paskalovim vrli nama. Bula mu povjerava upravu manastira i u duhovnim i u vremenitim stvarima (in spiritualibus et temporalibus). Papa je dao nalog Petru, penestrinskomu biskupu, koji je bio na službi apoštolske stolice, da izvrši blagoslov nad opatom, i izrazuje se želja opatu, da pod njim manastir uznapreduje. Važno je i to, što papa napominje, da je opatija već dugo ispražnjena smrću prijašnjega opata Bonaventure.⁴¹

³⁷ Singulis annis visitabo Ecclesias S. Tryphonis in suis solemnitatibus, nisi vestra, aut successorum vestrorum absolvar licentia. IS, VI, 444.

³⁸ MS, I, 232/3.

³⁹ CD, XII, 247.

⁴⁰ Conventui Monasterii sancti Georgii de Culfo. Taj se naziv i kasnije kroz vjekove održao. Kojiput de Gulfo (kanal), tako 1362., MS, 245.

⁴¹ Dudum... monasterio... per obitum quondam Bonaventure Abbatis dicti monasterii... vacante. — U doba opata Bonaventure ili nakon njegove smrti, za koju se točno ne zna, kad je bila, na 31. siječnja 1350. kotorska općina povjerava prevoženje (peregium) preko kanala manastiru sv. Jurja, uvjereni, da će manastir tomu bolje providjeti, jer je odo dosta nereda. Prihode od prevoza primaće manastir. Prevoziće samo oni,

Paskal je pri svojoj opatiji preminuo 1362. Naskoro zatim, 23. svibnja te godine, piše papa Inocentij VI. iz Avinjona kotorskomu biskupu Dujmu, pošto je već podavno pridržao za se popunjenja svih crkava i manastira,⁴² a želi da što prije providi manastiru sv. Jurja, neka razvidi, je li za opata podesan Nikola, benediktovac manastira sv. Marije na Lokrumu. On lično nije o njemu izviješten. Pronađe li ga zgodna, ili ako ne njega, a ono drugoga, koga pronade, ovlašćuje ga, da ga postavi za opata, blagoslovi i uvede u posjed. Pokuša li ko što protiv toga, neka se kazni. Može ga blagosloviti kao opata i drugi biskup samo ako je u zajednici s apoštolskom stolicom. Značajno je, da mu papa nalaže, neka od opata primi zakletvu vjernosti (iuramentum fidelitatis) po obrascu, priloženu buli, i to na ime njegovo i rimske crkve (nostro et ecclesie Romane nomine). Zakletvu će u opatovu pismu, snabdjevenu opatovim pečatom⁴³ (suo sigillo signatas patentes litteras), biskup do-

Ova odredba pokazuje jasno, u kakvoj su časti bili tada opati. Vrlo je važna zadnja stavka ovoga pisma, gdje se naglašuje, kako papa ne kani time da štetuje pravo biskupovo ni nasljednika mu biskupa kotorskih, kojima je taj samostan po redovitome pravu podložan.⁴⁴ Iz ovoga jasno izbija, da manastir u ovo svoje starije doba nije bio izuzet ispod biskupove vlasti, kako su Peraštani kasnije bez podloge tvrdili. Inače ne bi imao smisla papin izraz, da ne kani time, što je on glavom zašao u stvar, štetovati biskupovu pravu.

Nu ovaj Nikola ne posta opat. Nalazi se god. 1367. na Lokrumu kao opat sv. Marije. Radilo se tad, da on popuni

koje odredi manastir. Ko se usudi mimo toga, plaća globu od 5 iperpera, a od toga pola manastiru, pola općini. Manastirski prevozači prevoziće danju, a noću samo kotorske građane dobra glasa, a ne ni Slavena ni Arbanasa (SC, 205.), jer su mnogo kradja počinjali, kako proizlazi iz druge odredbe iz g. 1367. SC, 206.).

⁴² Bio je taj pridržaj u vezi s novčanim potrebama papinske kurije i sa taksenim sustavom u crkvi, koji je tada kršćanskomu svijetu dotežao.

⁴³ Ovo je zanimljivo, jer se XIX. vijeka povelja borba i oko pečata opatova, a bez osnove, po austrijskim vlastima. staviti papi posebnim glasnikom.

⁴⁴ Per hoc autem nullum tibi vel successoribus tuis Episcopis Catharensibus, quibus dictum monasterium est ordinario iure subiectum, intendimus preiudicium generari. MS, I, 245/6.

ispražnjeno mjesto opata benediktovskoga manastira sv. Ivana Krstitelja u Trogiru. Pa, kako ni tadanji papa Urban V. ne zna o njemu ništa poblize, piše o tome iz Avinjona svomu legatu kardinalu Andruinu. Nego ni od toga ne bi ništa, jer ovaj Nikola i opat ratačke sv. Marije Aleksije izmijeniše opatije na 8. lipnja 1368. Činu izmjene prisustvovao je u Dubrovniku budvanski biskup Natalis.⁵⁴

Iz pisma, što ga upravlja papa Grgur XI. na 17. srpnja 1372. iz Vilenove lješkemu biskupu (Lješ u sjevernoj Arbaniji) Dominiku, razabire se, da je opat sv. Jurja tih godina bio neki Ivan, pa je nedavno umro (dakle 1372.), i tako je ostala ispražnjena opatija. Zato povjerava (commenda) papa istomu biskupu upravu manastira, dok mu se sviđi (usque ad nostrum beneplacitum), i daje mu pravo, da slobodno raspolaže prihodima, kako su raspolagali opati, izakako namiri obične terete manastirske. Ovo je uopće prvi poznat slučaj, da se viši crkveni dostojanstvenik postavlja za upravljača manastira sv. Jurja. To nije bilo stoga, što je manastir opustio, jer papa stavlja u dužnost biskupu, da se nipošto ne smanji bogoslužje u manastiru ni običan broj redovnika i službenika.⁴⁶ Morao je biskup održavati sve to. Manastir je imao znatne prihode, jer mu papa zabranjuje prodaju manastirskih pokretnina, koje se označuju kao dragocjene (preciosa mobilia). Papa se obraća pismom i kotorskoj općini (Communi Civitatis Catharensis) na 27. srpnja preporukom, da podupre lješkoga biskupa u upravi manastira, pa da uzmogne biskup njezinom pomoću opet steći i zaštititi manastirska dobra i prava.⁴⁷ Iz ovoga slijedi, da su neki dirali u manastirska dobra i oštetili ih. Papa je bio pridržao sebi popunjenje opatske stolice, pa je tako opatiju povjerio biskupu, da mu pomogne da lakše snosi svoje terete.⁴⁸ Iz pisma Grgura XI. na biskupa u Drivastu u studenome 1371. proistječe, da je barski nadbiskup Ivan bio istjerao Dominika iz lješke crkve i nametnuo joj za mito pomoću svje-

⁴⁵ Kukuljević, CD, II, 33.

⁴⁶ Solitus monachorum et ministrorum nemerus in dicto monasterio nullatenus minuat, MS, I, 276/77.

⁴⁷ MS, I, 277.

⁴⁸ Volentes... tibi de alicuius subvencionis auxilio pro tuis supportandis oneribus providere, Ibid.

tovne vlasti odmetnika od dominikovskoga reda Ivana Lursi, nazvana Crnoga.⁴⁹ Bio je tad običaj, da papa potpomogne siromašnije biskupe prihodima bogatijih manastira. Tako se i sam papa izrazuje u spomenutom pismu na biskupa,⁵⁰ gdje govori o popunjenju ispražnjenih crkava i manastira. Ujedno preporuča redovnicima manastira sv. Jurja, da biskupa radi časti apoštolske stolice prime i slušaju.⁵¹

Godine 1366. spominje se kao opat neki Jakov.⁵²

Poslije duge praznine imenuje napokon Grgur XI. na 9. svibnja 1375. iz Avinjona po savjetu svojih doglavnika Vilima de Alareno, napuljskoga benediktovca iz manastira sv. Marije de Capellis, za opata. U buli ga hvali kao kreposna i učena redovnika. Bula je upravljena kotorskomu biskupu Ivanu i monasima manastira sv. Jurja.⁵³ Znači, da je manastir bio i važan i bogat, jer se inače ne bi opatije primao redovnik iz dalekih strana. Kako su se opati smatrali za ugledna crkvena lica, pazilo se u izboru i na bolji rod. Svakako je ovo prvi poznat slučaj, da se stranac iz daleka kraja imenuje opatom.

⁴⁹ MS, I, 273.

⁵⁰ MS, I, 276/77. — Romani Pontificis providencia... personis ecclesiasticis, presertim pontificali dignitate predictis, que maxime indigere noscuntur, libenter, prout est decens et congruum, de subvencionis auxilio providet oportuno.

⁵¹ Kotoranima je papa slično naglasio, da pomognu Dominiku radi časti apoštolske stolice i odanosti, pro nostra et apostolice sedis reverencia et eciam pietatis intuitu, MS, I, 277. — Inocencij VI je 1356. povjerio (in commendam concessit) biskupu u Balecu Andriji benediktovski manastir sv. Ivana u biskupiji drivaškoj (Drivast) u sjevernoj Albaniji. Benediktovski su manastiri nešto južnije od ovih strana sa svojim prostranim posjedima bili nalik na velike opatije ugarske i talijanske. Bilo je svjetovnih svećenika, i od roditelja istočnog obreda, koji su kušali da stupaju u benediktovski red postanu opati ratačke opatije, dakako radi njezina bogatstva. MS, I, 219. (1347.). Sam se kardinal Jordan Orsini (1421.) otimao za komendu opatije ratačke. Sr. MS, I, 358., 497., i Sufmay, o. c., u Illyr. Alban. Forsch., I, 277. Opatija je imala 12.000 forinta godišnjega dohotka, po izvješću Petra Bogdanića, najprije barskoga, pa skopskoga nadbiskupa, iz g. 1685. MS, II, 212—221. A druga benediktovska opatija sv. Srdja i Baka na Bojani imala je do 16.000 for. dohotka; a 1685. ne može se više da tu izdržava niti jedan svećenik. Ibid.

⁵² ŽA, Per. contro Catt.

⁵³ MS, I, 296.

Potkraj ovoga vijeka dušobrižništvo u području opatije bijaše skroz zapušteno. To nije čudo, kad su opati bili stranci. Oko god. 1390. nije bilo opata u manastiru. Manastirski je novac čuvao neki Toma de Pano, sigurno prokurator sv. Jurja i sva je prilika gradski bilježnik. Od te svote odlučuje kotorski zbor 1390., da se utroši 25 perpera za dva svećenika, koji će vršiti pastvu u tome kraju, gdje su djeca rasla bez krsta, a odrasli se pokapali kao živo. Znači, da je zadržni redovnički život u manastiru u ovo doba bio potpuno opao. Valjda i stoga, što stranci nijesu mogli imati mnogo interesa za opatiju i ovaj kraj uopće. Uostalom je i opatska stolica bila kadikad za dulje vrijeme prazna. Prokurator crkve sv. Jurja nijesu mogli da se nakane (1390.) za neko vrijeme, da nađu i uzdržavaju svećenika.⁵⁴ Bez dvojbe stoga, što su neki na svoju ruku zadržavali opatijske zemlje, kako kaže zaključak kotorskoga maloga zbora iz g. 1407. (25. I.), dok nije Mihajlo d'Estruso postao komendator opatije. Isti zbor zaključuje toga dana, da namjeri li se u Kotoru ko iz Morinja od onih, što zadržavaju zemlje sv. Jurja, ili ko od njihove bliže rodbine, osim ženskih, bude bačen u tamnicu i prisiljen, da vrati zemlje.⁵⁵

Početak XV. vijeka nalazi se na opatskoj stolici opat Antun, vrstan redovnik, koji je čak pred mletački senat izašao kao izaslanik grada Kotora.

Oko crkvenih posjeda bilo je uvijek, pa i sad, kavge. Katkad je došlo u pitanje i vlasničko pravo. Zato veći i opći zbor kotorske općine na 31. svibnja 1404. u sjednici, održanoj u velikoj dvorani općinske palače, odluči, da sve crkve i manastiri moraju da prikažu javne isprave o posjedu svojih zemalja pred četvoricom plemića i da ih uknjiže po gradskome kancelaru i bilježniku u roku od šest mjeseci. Opći zbor potkrjepljuje taj zaključak 30. studenoga 1410.: ako koja crkva, kaptol ili manastir ne mogu ni dokazati ispravom ni običajem ni podesnim svjedocima, da su im se najmovi, desetina ili prvine (primitiae) isplaćivale od unatrag 35 godina, nema im se uvažiti nikakva tražbina pred rektorom i sucima.⁵⁶ Bilo je kmetova opatije sv. Jurja, koji su protiv svakoga prava pro-

⁵⁴ ŽA, Per contro Catt., 17.

⁵⁵ Ibid., 17.

⁵⁶ SC, 100—102.

davali manastirska dobra. Tako je i shvatljivo, da je vremenom, uslijed raznih načina otuđivanja manastirskoga zemljišta, opatija spala. Ti su posjedi još XIV. vijeka bili znatni, kad su i redovnici iz dalekih strana preuzimali opatsku službu, i kad su prihodi opatije mogli da namire nasilan gubitak biskupskoga beneficija lješkomu biskupu Dominiku. Gradski zbor uz nazočnost i pristanak opata Antuna zaključuje na 28. veljače 1405., da se spriječi propadanje manastirskih dobara, da niko ni građanin ni podanik gradskoga područja ni stranac kogabilo reda ili stališa ne proda niti primi u najam, zamjenu, ni zalog nikakvu zemlju, selo, vinograd, gaj ni kuće manastira ni od nasljednika mu ni od koga drugoga, ni od kmetova opatije. Desi li se to, unaprijed se oglašuje za nevaljano. Ko prestupi, platiće općini globu od 100 iperpera za svaki put.⁵⁷ Ti su kmetovi opatije (*homines sancti Georgii*) bili potpuno podvrgnuti Kotoru, i u stvarima građanskoga sudovanja. Bili su i preveć vezani za zemlju. Tako nijesu smjeli, po nekome zaključku gradskoga zbora iz g. 1400., udavati svoje ženske izvan metohije. Tako su imali ostati jače privezani za grudu i za opatiju.⁵⁸ Iz toga se nema zaključiti, da je odnos svih podanika opatije bio nesnošljiv, ni uopće da je bio kod svih jednak prema feudnome gospodaru, o čemu kasnije pobliže. Na kotorskome području bilo je i slobodnih težaka.

Kad su Kotorani u neprekidnoj izmjeni političkih događaja u neposrednome zaleđu nakon smrti cara Stjepana Dušana (1355.) i kraj neprestana teška trvenja sa Balšićima, gospodarima Zete, odlučili da ponovno ponude svoj grad mletačkoj republici, ovlaste za to opata Antuna 7. travnja 1405.⁵⁹ Ali se opat nađe u Mlecima tek u kolovozu. Mlečiči odbiju ponudu na 3. kolovoza⁶⁰ uz iste napomene kao i prviput i dobre želje i obećanja. Stvar nije bila politički još dozrela. Uzmu li se u obzir prohtjevi Balše III., pa bosanskoga kralja Tvrtka II., te vojvodâ Hrvoja i Sandalja na Kotor, bila je sreća za grad, što

⁵⁷ Ibid., 254/55., 289.

⁵⁸ Zaključak spominje crkveni odvjetnik u Mlecima Dr Jakov Alberti u svojim bilješkama iz druge polovice XVIII. vijeka. ŽA.

⁵⁹ Gelcich, *La Zedda e la dinastia dei Balsidi*, 238.

⁶⁰ Ljubić, *Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium*, V, 62.

opat nije uspio, jer bi u protivnome slučaju grad bio zapao u opasnost potpune propasti.⁶¹

Vijest⁶² o sjedinjenim Bazilijevcima istočnog obreda, kao da su oni ispunili tobožnju prazninu između O. Jakova i O. Antuna, potpuno je ishitrena. U opatiji sv. Jurja susreću se sami benediktovci, bez i najmanjega traga kakva drugoga reda.

Na 22. siječnja 1410. postavi papa Grgur XII. opata Antuna za biskupa u Kotoru.⁶³ Upravu opatije i prihode povjeri papa sabinskomu biskupu Henriku, napuljskomu kardinalu. Ali se ovaj naskoro odreče, a papa postavi 14. ožujka iste godine za opata sv. Jurja benediktovca Augustina de Esculo, biva, iz grada Ascoli u južnoj Italiji (Pulja).⁶⁴ God. 1437. presudi kotorski biskup Marin Contareno Augustinu, da isplati svoga negdašnjega kapelana Nikolu Brelana.⁶⁵ U ispravama se po prviput spominje kapelan u crkvi sv. Jurja god. 1434.⁶⁶ Opati, stranci, a kasnije i domaći, nijesu mogli ili nijesu htjeli da se bave dušobrižništvom, pa su namještali kapelane za stalan ugovoren godišnji doprinos.⁶⁷ Opat Augustin bio je pozvan da na 13. siječnja, spomen prenosa tijela sv. Tripuna, 1438. izreče sv. misu u Kotoru.⁶⁸ To je prviput, što se spominje izričito taj običaj, koji se zadugo održavao. — Još 25. srpnja 1420. grad se Kotor, poslije duga nastojanja i pregovaranja, dao pod okrilje mletačkoga lava.

⁶¹ Opati su benediktovskih manastira u ovim stranama i ranije vršili diplomatske misije (na pr. ratački).

⁶² ŽA, Per, contro Catt., 17.; sr. i Vickovića, o. c., 6, 7.

⁶³ Vijest, da je g. 1407. uživao komendu opatije Mihajlo d' Estruso, nije provjerena ispravama. Denosi ju Visković, o. c., 7.

⁶⁴ IS, VI, 454. — Biskup Antun umre kroz ne punu godinu nakon predaje Kotora Mlecima (1420.). IS, VI, 457. — U Italiji nose ime Ascoli dva grada, Ascoli Satriano u pokrajini Foggia u južnoj Italiji, u rimskoj starini Ansculum, i Ascoli Piceno u srednjoj Italiji kraj rijeke Tronto, u starini Asculum. Kako je više opata sv. Jurja bilo iz južne Italije, to nema razloga da se Ascoli Piceno uzme za mjesto opatova porijekla.

⁶⁵ BA, I P. I, Contareno, 7.

č

⁶⁶ Ibid., 2.

⁶⁷ G. 1438. vikari stolne crkve sv. Tripuna traže od kapelana sv. Jurja Nikole Pasquali-ja, da im isplati neki iznos: inače će otplaćivati svake sedmice dva kvatrina pustinjacima sv. Jakova od Luže (romarijs Scti Jacobi de lobia). Ibid., 20.

⁶⁸ Ibid., 17.

Kotorani preuzimlju patronatsko pravo nad opatijom. — Kotorški plemići — upravljači opatiје. — Gusari razaraju opatiју g. 1571. — Radovi oko obnove. — Gusari pljačkaju otočić g. 1624. za opata Miha Cizile, zadnjega Kotoranina.

Zadnjega dana veljače god. 1431. naređuje manji i tajni zbor kotorske općine prokuratorima svih crkava i manastira, da izvrše sve, što kotorska uprava (vlada, Regimen Cathari) odredi za opravak crkava. A iste godine (5. III.) predlaže gradski knez i kapetan Nikola Pisani u tajnom i malom zboru, da, pošto se prava crkava u gradu i u gradskome području s dana na dan gube nemarom i neznanjem upravitelja i prokuratora,⁶⁹ svi prokurator i gradskih crkava i crkava gradskoga područja skupa s opatima i upraviteljima pod prijetnjom globe od 25 iperpera za svakoga na glavu, od čega pola državnoj blagajni pola za obnovu manastira ili crkve, pismeno prikažu do blagdana sv. Jurja podroban inventar svih posjeda i dobara crkvenih i manastirskih pred gradskoga kancelara. Kancelar će od toga urediti opći inventar (catasticum et inventarium generale), koji će nadomjestiti druge inventare, da prava crkvena ne propadnu. Devetorica vijećnika prihvatiše predlog. Bi iznešen i pred veći zbor 6. ožujka i prihvaćen sa 47 glasova protiv 5.⁷⁰

Još g. 1423. na 13. lipnja za gradskoga kneza (comes), providura i kapetana Marka Barbadiga u malome zboru i u zboru umoljenih (consilium Rogatorum) bi odlučeno, da se izaberu dva prokuratora za manastir sv. Jurja, pošto su se posjedi gubili, a crkva i manastir propadali, da očuvaju posjede i zadrže sva manastirska dobra, osim hrane i odijela opatu i dvojici svećenika, koji će boraviti u manastiru, e da se tako obnovi crkva i manastir. Ali zaključak osta na papiru. Zato 31. listopada 1431. u malom i tajnom zboru u nazočnosti kneza i kapetana Nikole Pisani-ja jednodušno zaključče suci Pavao Buća (Bucchia), Ivan Biste, Bazilij Bisanti i vijećnici Juraj Gimo, Tripko Pasquali, Dragoe Bolica, Natalin Chiasta,

⁶⁹ Cum iura Ecclesiarum ciuitatis et districtus Cathari per ignorantiam et negligentiam Rectorum et Procuratorum ipsarum pereant, et dietim ad nihilum reuertantur... SC, 368.

⁷⁰ SC, 367—69.

Petar Glavatis i Matej Buća: pošto će manastir i crkva potpuno propasti (pertendant totaliter ad ruinam) na sramotu ne malu grada, u ime Svevišnjega Stvorca, Slavne Djevice Marije, sv. Marka, zaštitnika slavnoga grada Venecije, pod čijom se sjenom vladaju i upravljaju, i preblaženoga mučenika sv. Tripuna, zaštitnika i stjegonoše gradskoga (protectoris et vexilliferi huius ciuitatis) i preblaženoga mučenika sv. Jurja, i za dobro duša, koja počivaju u manastiru, da se ovrše duždeve naredbe o obnovi crkava, te na korist gradskih plemića, da im sveci božji isprose sretno vladanje pod sjenom mletačke vlade,⁷¹ prokurator i će manastira od manastirskih prihoda, što će ih utjerati dojučega Božića, uložiti 100 perpera (kotorskih groša), da se popravi crkva sv. Jurja, kojoj kapljic solar⁷² i kor pošto su na obali razrušene kamene stepenice, preko kojih se ulazi u manastir. To će propasti, ako se brzo ne obnovi. Tako će i unaprijed prokurator i s godine na godinu utrošiti oko manastira i crkve po 100 iperpera, i to 50 o svetkovini sv. Ivana Krstitelja, a 50 o Božiću, počam od sv. Ivana 1432. Inače će se prokurator i globiti sa 25 iperpera. Držaće i račune o troškovima i prikazati ih gradskoj upravi. Ako ne utjeraju iznos od 100 iperpera u određenim rokovima, lišavaju se za vrijeme svoje službe učestvovanja u svim gradskim zborovima za jednu godinu. Opat će kroz mjesec dana o svome trošku providjeti manastiru svećenika, da vrši dušobrižništvo, održava bogoslužje i čuva manastir i crkvu; inače će gradska uprava providjeti o trošku manastira. To važi i za buduće opate. Usudi li se ko iznijeti kad kakav protivni prijedlog ili i glasovati za to,⁷³ platiće odma državnoj blagajni u Kotoru 100 zlatnih dukata, i to bez otpusta ili odgode. Ovo otpustiti ili odgoditi može gradski knez, tri suca, šest vijećnika maloga i tajnoga zboža, cio zbor Umoljenih, cio veći i opći zbor grada. Veći zbor usvoji ovaj zaključak 1. studenoga iste godine sa 60 kuglica protiv dvije.⁷⁴

⁷¹ Vidi se iz ovoga, koju su važnost dali zaključku.

⁷² In solario — Solar je izbočina na zidu ispod prozora, izložena suncu, obično okružena ogradom od kamenih stupića, po mletačkom uzoru.

⁷³ Ponere balottam, baciti kuglicu.

⁷⁴ SC, 379—83.

Prva isprava, gdje se jasno govori o podložnicima opatije, potječe iz g. 1437. Na 29. travnja te godine Pribislav Bijelić, glavar peraški (*capitaneus perasti*) Juraš Peroević, Miladin Vitić,⁷⁵ Radonja Stefanović, Radiša Rajković i Miladin Miladinović, svi iz Perasta, za se i na ime svih ostalih u selu,⁷⁶ pa Nikola Bogoević i Radić Brdonjić na ime sela Gjurića, Vlatko Bogoević, Dapko Gruboević i Ostoja Milinović na ime sela Strpa. Nikola Maroević i Brajko Miholović na ime sela Većebrda, kmetovi sv. Jurja (*homines ecclie mon sti Georgii d culpho cat*) imenuju u Kotoru svojim zastupocem Jakova de Esculu,⁷⁷ da od mletačkih vlasti isposluje ovo: Seljani tih četiriju sela, podložnih manastiru sv. Jurja,⁷⁸ položenih kraj mora, običavahu činiti stražu barkama po kotorskome zalivu⁷⁹ i plaćati dažbinu i u doba kotorske samosvojnosti⁸⁰ i za mletačkoga vladanja. Gradski rektori Petar Duodo i Ivan Balbi po primjeru svojih predšasnika naplatiše im za vrijeme, što su bili svojim barkama na straži, kako izlazi iz iskaza kotorskih kneževa (*comites*) Antuna a Bocolis, Marka Barbadigo i Stjepana Quirino. Zato traže po prokuratoru, da budu oslobođeni te angarije ili dajbudi da ne plaćaju, kad čuvaju. U svakoj gradskoj nezgodi bilo u doba samostalna gradskoga upravljanja (*tempore catarinorum*) bilo u mletačko vazda bjehu spremni i poslušni gradskoj upravi.⁸¹ Istoga se dana obvežu da će platiti de Esculu, ako im to isposluje, šest groša kotorske valute od svake kuće tih sela.⁸²

Iz ove isprave proizlazi, da su sela Perast, Većebrdo, Gjurići i Strp bila podvrgnuta Kotoru i da su spadala u opa-

⁷⁵ Jedan je Vitić početkom mletačkoga vladanja darovao opatiji neko zemljište. KA.

⁷⁶ Per se et nomine omnium aliorum det ville d perasto.

⁷⁷ Valjda brata tadašnjega opata Augustina.

⁷⁸ Quator villarum... subditarum prefato monasterio s. Georgii d culpho cat.

⁷⁹ Ad custodiam culphi cat.

⁸⁰ Potkraj XIV. i početkom XV. vijeka.

⁸¹ Semper fuerunt fideles prompti et obedientes regimini civitatis catari et nunquam ab eius obedientia se aliquo aliter alongaverunt. — Svjedoci na ispravu Tripko de Drago, sudac i Mihna Buća, auditor.

⁸² KA, Lib. notar., VI., 258—260.

tijsko područje. Besumnije radi ovoga i bijahu pod Kotorom, jer je opatijska metohija bila uključena u gradsko područje.

Iz inventara pokretnina i nepokretnina manastirskih, što ga je prikazao crkvenoj vlasti opat Augustin 22. travnja 1431.,⁸³ proističe, da je u Perastu bilo podložno opatiji 60 kuća, od kojih neke nijesu plaćale, a neke jesu. Utjerivalo se godišnje 112 perpera. Kako je Perastu u ovo doba bilo preko 150 kuća, to je gotovo dvije trećine mjesta bilo slobodnih ljudi, pripadnika opatijske, jer je Perast bio u području metohije.⁸⁴

Godine 1438. nije više opat Augustin. Tripo de Lampro Bolica, Kotoranin, izrazuje želju pred dubrovačkim nadbiskupom Antunom iz Reata (u srednjoj Italiji), malobraćaninom, da će primiti redovničku benediktovsku halju, da uprava opatijske ne ostane zadugo ispražnjena.⁸⁵ Vidi se i iz toga nestašica redovnika benediktovaca u ovim stranama. Bolica, izrođen kotorski plemić, nije iz nikakva osvjedočenja ušao u red, nego

⁸³ BA, u spisima biskupa Ang. Baronio i Ža.

⁸⁴ U Kostanjici 1 kuća plaća godišnj 3 perpera (pp). U Strpu 20 kuća plaća god. 40 pp, i 1 zemljište ispod sela, Mlin pod Morinjem (i danas je tu mlin), unajmljen Dragu Lučinu, Kotoraninu, 4 pp. U Gjurčićima 11 kuća 22 pp, a pod selom 1 zemljište drži ga na dio Nikola Bogoev, i drugo, za koje Novak Ivanković plaća god. 5 stara (star = 60 kg) žita. U Većebrdu 10 kuća 18 pp, i 1 vinograd pod selom. Vinograd sv. Stjepana u Donjoj Lastvi prama Tivtu sa svim svojim granicama. Vinograd na Petrovoj njivi u Stolivu, drži ga Grubas iz Perasta. 2 komada vinograda u Stolivu, drži Punoš iz Stoliva. Prčanjske kuće plaćaju 8 pp. Zemljišta sv. Euharistija (de santō Astaxi) u Dobroti 10 pp. Zemljište u Žckovu ili Željkovu ispod Mručevca daje god. 12 stara žita. Vinograd Urbana Mekse na Brumanama 7 pp. Misli se, da je ovo selo kasniji Draževrt, po jednoj notici iz izvješća opata Josipa Mazarovića iz g. 1851., ŽA. Vinograd Tripka Vučića u Tivtu 2 pp. Vinograd i zemlja zlatara Metika (Metičića) na Kulinim Brdima 2 pp. Zemljište Marina Medoice 6 groša. Jedna je kuća opatijske u Kotoru. Jedna kuća Mladina Medjvića god 8 gr. Zemljište na Lastvi između Perasta i Risna dava 2—3 žita stara. Drugi teren na Lastvi drži Milak, plaća 1—2 stara žita. Od desetina sa fratarskoga vinograda (vigna di frari) na zemljištu sv. Stjepana i od drugih iz Perasta s godine na godinu 50 desetaka (decimo). Vinograd Lukžin (opatijske) 1 desetak. Isto toliko vinograd meštra Marina, zlatara (na položaju Bijeli Pijesak u Stolivu, sr. naved. izvješće u ŽA), vinograd Stojčin kod sv. Stasije, i vinograd Pava Stijepova. — Posjed u Lipcinu zove se u jednoj ispravi iz g. 1462. Cvjetava (Zietaua). Pergamena u ŽA.

⁸⁵ BA, I P. I, Contareno, 22.

samo da se domogne manastirskih dobara, kako je pokazao kasnije cijelim svojim vladanjem. Dubrovački nadbiskup kao povjerenik pape Eugena IV. izvještava kotorskoga biskupa Marina Contareno u kolovožu 1438., da se Bolica primi u benediktovski red, i da mu se podvrgnu kao starješini u duhovnim i vremenitim stvarima sva braća i podanici manastira sv. Jurja.⁸⁶ Biskup ispita Bolicu i nađe ga sposobna za redovnika. Između ostaloga se ističe, da Bolica dobro čita, slaže i pripovijeda latinski. Nato ga u manastiru sv. Jurja zaodjene u benediktovsko ruho s prijetnjom izopćenja svakomu, ko ga omete u posjedu redovničkih prava, u nazočnosti mnogih viših svećenika i odličnijih svjetovnjaka, između drugih i kotorskoga kneza Pavla Contareno. Bilo je to 8. listopada 1438.⁸⁷ Tri dana kasnije primi biskup u crkvi sv. Tripuna redovničku profesiju Boličinu u nazočnosti istih odličnika.⁸⁸ U smislu bule Eugena IV. od 15. kolovoza 1438. primi biskup u crkvi sv. Tripuna svečanu zakletvu Boličinu i postavi ga 12. listopada za opata sv. Jurja. Ujedno ga uvede u posjed svih prava i prihoda opatije uz nalog svim redovnicima toga manastira,⁸⁹ da mu iskažuju posluš i štovanje. Za opata se ističe, da je odlična roda. Pri postavljanju opata vrše se formalnosti kao kod najuglednijih opatija toga doba. Davala se tomu velika važnost. Prihodi su se opatije cijenili na 150 zlatnih forinta. Značajno je, da se dobar dio biskupske isprave o opatovu ustoličenju bavi pravnim sankcijama protiv onih, koji budu ometali opata u vršenju službe i u posjedu opatije.⁹⁰

God. 1439. (16. VI.) opat Bolica uglavi sporazum sa svećenikom Pasquali-jem. Uzimlje ga za kapelana na dvije godine. Pođe li izvan zaliva u službi manastira, opat će podmiriti trošak. Mora da boravi u manastiru. Ostavi li u tome roku manastir, naći će zamjenika. Opat će ga platiti sa 80 iperpera

⁸⁶ In spiritualib et temporalib plenariâ exhibend obedientiam reuerentiam ab omib eiusdem quests (conventus) frib et subdit.

⁸⁷ Ispravu je o tome napisao kancelar grada i biskupske kurije Ivan de Luxa u manastiru sv. Jurja 8. X. 1438. BA, I P. I, Contareno (1), 22—23.

⁸⁸ Ibid., 24.

⁸⁹ Omib 2 singulis monacis d mon.

⁹⁰ Ispravu sastavio Ivan de Luxa. BA, ibid. 24., 25—27.

kotorske valute na godinu. Ide ga polovica opatovih dohoda.⁹¹ — Opat je namještao kapelane, jer se nije skrbio za opatiju, a još manje za dušobrižništvo.

Bolica je rasipavao opatijska dobra. Nije nigdje plaćao dugove.⁹² Biskup Andeo Fasolo prisili ga 1457., da podmiri slikara Lovra za neke slikarije, izrađene u crkvi sv. Jurja.

Novak Dobriković iz Perasta bijaše još 1440. podvrgao opatiji cijelo svoje imanje, e da se kao mali posjednik lakše održi. Novak je bio slobodan mali posjednik. Zato od svoje volje daje pod brigu opatovu svoj posjed, naime, kuću sa vrtovima u Perastu, vinograd u Kostanjici, te zemljište sa kestjenjicom i vinograd u Stolivu. Zato je plaćao opatu godišnju najamninu od 140 perpera. O trošku opatije bila mu je opravljena kuća. Po zapisu⁹³ mogao je Novak, kad je htio, zatražiti natrag zemlje. Svakako u njegovoj kući u Perastu, koja je i opatu poslužila, stanovahu iza toga i drugi i plaćahu najam, tako u vrijeme kuge 1454.

Iz ovoga se vidi, kako su Peraštani bili kmetovi sv. Jurja. Neki od peraških kmetova opatije bijahu i slobodni mali posjednici pod zaštitom opatije, da se lakše održe. Svakako je opatija bila znatan feud.

Opat nije htio da Novaku prizna pravo vlasništva nad preuzetim dobrima, ni da mu ih vrati, pozivajući se pri tome na kotorski statut, koji zaštićuje prava crkve, a važio je dakako i za područje opatije, nad kojim su Kotorani imali vlast, i tvrdeći, da po njemu sve, što je na čijemu posjedu ili što se na posjedu izvede, pripada gospodaru. Iz istrage, što se vodila od crkvenih sudaca kraj velikih vrata sv. Tripuna pod lužom, izbi, da je Novak ne samo redovito plaćao najamninu, nego

⁹¹ »Monaci« manastira sv. Jurja u ovo doba samo su na papiru, u ispravama više formalno spomenuti. Ili su bili tako rijetki, da ih tu katkad nije ni bilo, ili ih uopće nije bilo. Inače ne bi bilo smisla, da se opat nagadjja sa svećenikom, dokle i pod kojim uvjetima ima da mu bude kapelan. Ne bi bilo ni razloga, da Bolica nezvan stupa u red. BA, *ibid.*, 32. Nikola je 1448. gradski kanonik i kapelan sv. Jurja. *Ibid.*, 56. Nije ni kapelana Bolicu redovito podmirivao. *Ibid.* 67. Ni redovnika Ivana iz Dubrovnika, kapelana 1453., nije plaćao u redu. *Ibid.* 138.

⁹² BA, *ibid.*, 35.

⁹³ Bibležnik de Luxa, poznat iz vremena predaje grada Veneciji.

da je opat ubrao od njegovih zemalja više koristi, nego ga je išlo. Zato crkveni sud presudi 1457. (9. XI.), da opat vrati Novaku sva unajmljena dobra i plati parničke troškove.⁹⁴ Sud odredi, da Novak ne smije nikomu da proda ta dobra, ni da ih založi nego za svoga života; kad izumru njegovi baštinici, dobra se vraćaju manastiru.⁹⁵

I Radiša, brat Novakov, obveza se opatu za najam jednoga vinograda (1456.) godišnje na dva zlatna dukata⁹⁶ i šest iperpera kotorskoga novca i na jedno podavanje.⁹⁷ Za vinograd u Kostanjici, vrh opatova vinograda, obveza se na pola prihoda opatu.⁹⁸ Radiša je imao da isplaćuje najam o Velikoj Gospi.⁹⁹ Baš u ovo doba padaju počeci javnoga štovanja Gospe od Škrpjela, čija je crkva posvećena Marijinu Uznešenju na nebo.

Opat je po staroj taksaciji¹⁰⁰ dugovao kotorskomu kaptolu pripomoć (caritativum subsidium). Fasolo ga prisili 1458., da isplati kaptolu svoj dio, naime 40 perpera.¹⁰¹

Svakako je Bolica imao zaslugu, da je nastojao, kako da natrag dobije dobra opatije. U tu se svrhu obrati odma na početku svoje službe na dužda i senat. Dužd Frano Foscari piše 11. siječnja 1439. Albanu Sagredu, kotorskomu knezu, i nasljednicima, kako mu je opat (Abbas Tryphonius, Abbas S. Georgii de extra Catharum) upravio molbu, pošto je opatov predšasnik ili drugi otuđio mnogo zemljišta i nepokretnine opatije, da mu se pruži pomoć, da ih natrag dobije. Po mle-

⁹⁴ BA, XVII. (2), Fasolo, 80—8., 98., 102—105., 113—116., 123—129., 137., 141—145.

⁹⁵ Cui, monastirii ista sut bona, *ibid.*, 145. — Nije htio da plati Novaku ni konja, što je ga u njega kupio na trgu sv. Stjepana, ni iznos, što ga je Novak dao (pp) Vlahu Radosaliću iz Perasta za kuhinjsko sudje, što ga ovaj bijaše donio za opata iz Dubrovnika. *Ibid.*, 84. Prokurator opatov protiv Novaku Tripho d sciti, *ibid.*, 102.

⁹⁶ Boni auri et iusti pondrs.

⁹⁷ Enxenium = dar na pr. o Božiću, Uskrsu, kozlič, jagnje i sl.

⁹⁸ *Ibid.*, 127.

⁹⁹ I festo scte m d ms augusti.

¹⁰⁰ Scdu tassatione antiqua.

¹⁰¹ *Ibid.* 186. Biskup Marko Negri potražuje tu pripomoć (1 dukat) od Bolice 1462. BA, XV (3) Iegri, 263 4.

tačkim zakonima nije bilo dozvoljeno prodavati ni otuđivati crkvena dobra. Zato dužd uklapa u pismo neku odluku o tome i pridodatak senata iz 1412. (27. X.), da ju provede; dao ju je i unijeti u spise kancelarije; preporuča mu opata.¹⁰²

Bolica je i druge mnoge pokušao da prevari. Tužba je za tužbom stizala biskupu.¹⁰³ Uzalud ga je biskup opominjao, da sakupi u samostan nekoliko redovnika, da pjevaju službu, uzalud da nađe svjetovna svećenika za kapelana, da ovaj dijeli sakramente i vrši pastvu, jer na području opatije, koja je brojila oko 2000 duša, nije bilo svećenika za dušobrižništvo.¹⁰⁴ Područje je opatije 1439. svakako bilo znatno, jer Perast, u ovo doba selo, broji samo 155 kuća, podložnih crkvi sv. Jurja kotorskoga.¹⁰⁵ Tako se kaže u dukali dužda Frana Foscarija 11. siječnja 1439., upravljenoj kotorskomu providuru Albanu Sagredu. Peraštani se bijahu potužili mletačkoj vladi na Kotorane, da im sijeku vinograde i ne puštaju ih da nove nasade; tako će potpuno propasti selo, pa će se morati prebaciti u Pulju ili drugamo. Dukala ističe, da Peraštani od svojih prihoda plaćaju dužne poreze mletačkoj vladi i da su se pokazali i u drugim prigodama za čast i državu mletačku. Negdašnji kotorski kneževi Pavao Contareno i Lovro Vitturi, zapitani za mišljenje, posvjedoče siromaštvo i vjernost Peraštana¹⁰⁶ i ustvrde, da bi to poništavanje vinograda bilo i uništenje Perasta na štetu mletačke države i Kotora. Zato vlada nalaže, da se vinogradi održe, kako su.¹⁰⁷ God. 1454. dukalom od

¹⁰² Isprava u IS, VI, 463.

¹⁰³ Opat se opravdavao da mu kmetovi ne plaćaju. Imao je da primi od Strpljana 1458. 12 pp 10 gr, BA, XVII (2), 182. Prihodj su se opatije cijenili 1438. na 150 zlatnih forinta godišnje, BA, I, P. I, 25.

¹⁰⁴ Quod in d abbatia cuius cura sunt anime circa duo milia sacerdos aliquis qui curam animarum exerceat non sit. Opat je imao i drugih poroka. Svojim je životom teško sablaznio vjernike.

¹⁰⁵ Pro parte fidelium nostrorum hominum et communis ville de Perasto, districtus Cathari, nobis expositum est, quia in ipsa villa sunt domus centum quinquaginta quinque, supositę ecclesię S. Georgii de Catharo...

¹⁰⁶ Qui de fide et paupertate horum fidelium nostrorum perhibent testimonium...

¹⁰⁷ Sr. dukalu u Glasniku zemaljskog muzeja, Sarajevo, XXXIII., XXXIV, 1921. 1922. 1.—4. Dr. G. Čremošnik, Koterski dukali i druge listine, 150/51.

30. srpnja bi potvrđena ta senatska odluka, a ujedno naglašeno, da Peraštani ne smiju da sade vinograde na mjestima, zabranjenim od kotorskih statuta.¹⁰⁸ Kotorani su spominjali neko pismo Andrije Veniera Peraštanina.¹⁰⁹ Gdje su bili ti vinograd, objašnjuje vrlo stara odredba kotorske općine iz g. 1315. (28. XII.), da ne smije nijedan Kotoranin ni težak saditi vinograde na zemljištu manastira sv. Jurja, nego jedino, ako komu Kotoraninu bude zapušten vinograd, moći će ga on, i drugi niko, obnoviti; posadi li ko vinograd, taj ide manastiru, i plaća se globa od 200 perpera, od toga 10 državi (srpskoj ili kraljevskoj komori), a ostalo općini. Ovo sve na zahtjev opata i samostanaca.¹¹⁰ — Ti su vinogradi bili rasijani po Vrmcu, osobito na Većebrdu.

Bolicu je biskup pozivao preda se. Uzalud: Pače grdi biskupa. Zato ga Fasolo udara izopćenjem (već je i prije njega bio izopćen) i naređuje, da ga svak izbjegava (excommunicatus vitandus). Osuđuje ga ujedno na iznos od 150 perpera, od toga 50 sv. Tripunu za nabavu crkvenoga ruha, a ostalo, da nabavi kalež i shranište (ciborij), što bijaše prodao iz opatijske crkve, da udovolji nekim svojim hirima. Ne pokori li se kroz 4 dana, dvostruko će platiti, i to opravak opatije i crkve sv. Jurja, jer prijete da padnu, ako se skoro ne poprave.¹¹¹ Ova je presuda objavljena 14. listopada 1457. u nazočnosti Ivana Paltašića, arhidakona, i Mihovila Vračena, kanonika vikara, te Jakova Zagurovića i Natalina Metičića.¹¹²

Nato uloži utok na sv. Stolicu opatov prokurator njemački benediktovac Sigismung iz Regensburga (Sigismundus de Ratispane) 18. studenoga iste godine. Nije došao opat kroz određen mu rok, da čuje biskupov odgovor na utok. Zato biskup provede presudu. Ali ipak izvijesti papu Kaliksta III. o opatovu vladanju.¹¹³

¹⁰⁸ Perast se zove »villaggio in contado di Cattaro«.

¹⁰⁹ *Ibid.*, 167.

¹¹⁰ SC, 157.

¹¹¹ Cm ecclia a monasteriu ut eudent, apparet ruina minat a nisi ibreni restaurata fuerit ruet. *Ibid.*, 120.

¹¹² BA, XVII (2), 110., 117—120.

¹¹³ Bilježnik i kancelar biskupske kurije Petar Baffo, kanonik u gradu Chioggia, canonicus Clugiensis, *ibid.*, 147—156.

Opat je nakon izopćenja na svoju ruku našao neke svećenike i povjerio im pastvu nekih sela svoga područja, našto im biskup 1457. (8. XI.) zabrani vršenje pastve bez njegove dozvole i obznani ih, da je opat izopćen i suspendovan od svakoga svećeničkoga čina.¹¹⁴

Naredne godine (8. I.) biskup naređuje opatu, da nade zamjenika, pošto na njega spada po običaju (*juxta consuetudine*) da odsluži svečanu misu u stolnoj crkvi na dan prenosa sv. Tripuna, 13. siječnja, i da donese ili pošlje biskupu uobičajene regalije i godišnji prirez.¹¹⁵

Opat je usprkos suzpenziji i izopćenju i dalje čitao misu. Zato ga 1458. (2. II.) biskup ponovno proglašuje izopćenim i upozoruje vjernike, da ga izbjegavaju, dok se ne popravi i ne zatraži od Apoštolske Stolice odriješene od iregularnosti.¹¹⁶

Na 31. svibnja 1460. uglavi opat u Padovi u palači pravde (*in palatio iuris, Palazzo di Giustizia*) sa Dubrovčaninom Ivanom Alegretti-jem, nastanjenim u Padovi, da preuzme za vrijeme njegove odsutnosti upravu opatije s pravom uživanja svih njezinih dobara i prihoda, kao i dušobrižništvo. Opat je kanio da se bavi naukom u tome gradu. Ivan će mu od prihoda slati godišnje 100 zlatnih dukata. Za radove oko manastira i zemalja uložice godišnje 100 iperpera. Držaće u manastiru za održavanje službe i za potrebe dušobrižništva jednoga monaha svećenika i dva monaha klerika, kojima će davati hranu i odijelo. Opatu će namiriti troškove oko vinograda sv. Stjepana prema procjeni. Ako krivnjom opatovom ne uznogne Allegretti boraviti u manastiru, pa bude prisiljen da se vrati u Padovu, njemu će i pratiocu mu isplatiti opat putne troškove u Kotor i natrag. Ali se Allegretti tuži već iste godine na opata, da ne vrši obveze. Biskupov vikar Antun Drusko presudi, da Allegretti isplati opatu troškove oko vinograda sv. Stjepana, a opat njemu da preda sve prihode mana-

¹¹⁴ Ibid., 244/45.

¹¹⁵ Regalias nras consuetas a cesu uestru anuu, *ibid.*, 245. Već 1453. bili su ga pozvali za taj dan arhiprezbiter Matej Vračen i vikar Tripo-Pron »volentes observare consuetudinem Episcopalis Curiae Catharensi«. Isprava u IS, VI, 466.

¹¹⁶ BA, XVII (2), 246.

stira.¹¹⁷ Opat je boravio s nekom obitelji kod vinograda sv. Stjepana.

Iz inventara sv. Jurja, u podacima rasprave, slijedi, da je u crkvi bio velik oltar i dva manja.¹¹⁸ Opat je imao posjeda u Lepetanima, na Petrovoj njivi, u Mrčevcu i kod sv. Stasije.¹¹⁹

God. 1461. podigne parnicu protiv Bolice dubrovački građanin Bratiša Radojković za neplaćenih 3000 opeka i nešto vina. U Kotoru se povede raspra pred biskupskim sudom. Svjedočaše za opata Radosav Radohnić, njegov vazal iz Perasta. Zato mu svjedočanstvo bi osporeno. Značajno odgovara Radosav na upit, je li dužnik opatov, da jest. kao i drugi stanovnici Perasta.¹²⁰ Opat je osuđen, da plati Bratiši 7 dubrovačkih iperpera. Nato on prizove na sv. Stolicu. Mnoštvo dužnika nije namirio. Parnice bijahu na dnevnome redu.¹²¹

Za opata se Bolice desi važan događaj u povijesti manastirske crkve. Odredbe kotorskoga zbora o opravku crkve ne ostadoše na papiru. Tako je mogao biskup Marin Contareno da na molbu kaptola, opata i manastirskih redovnika posveti na 2. rujna 1447. crkvu sv. Jurja na slavu božju, Preblažene Bogorodice Marije i sv. Jurja.¹²²

Kotorski providur Zen nalaže 12. kolovoza 1484. Peraštanima, da povrate opatu kapelu sv. Marije (Gospe od Škrpjela) na obližnjoj morskoj hridi.¹²³ — Bolica je umro na 8. lipnja god. 1485.¹²⁴

Alberti u svojim zapisima¹²⁵ naglašuje, kako se u ispravama ističe, da je tada tajni zbor kotorski izabrao za opata

¹¹⁷ BA, XXV (3), 132—182.

¹¹⁸ Spominju se i dvije mitre, dakako opatske. Opat je primio iz Perasta 60 pp i 10 gr, iz Strpa 12 pp 10 gr, iz Većebrda 24 pp. Iz Gjurića, koji se spominju, ne kaže se, koliko.

¹¹⁹ Ovdje najviše žita, 20 stara. Ibid., 159. 159. Još 1441. obratio se opat na kotorskoga kneza Petra Dalmario protiv nekih kmetova iz Perasta, Strpa i Većebrda, da mu ne davaju obične prihodarine. Knez uzme u zaštitu njegove tražbine. ŽA, Per. contro Catt.

¹²⁰ Q sit sct ceti habitantes in perasto.

¹²¹ BA, XV (3), 61—102., 136.

¹²² IS, VI, 465.; Flaminius Cornelius, Catharus Dalmatiae civitas, 32.

¹²³ Sr, o tome i o razvoju ovoga glasovitoga svetišta moju knjigu »Gospa od Škrpjela«.

¹²⁴ Po anonimnu izvješću, Visković, o. c., 7.

¹²⁵ ŽA.

kotorskoga plemića Jerolima Lamprova (Bolicu), i to zato, što je opatija važna točka za obranu grada, pa je trebalo imati na otočiću iz političke sigurnosti pouzdanu osobu, opata iz plemićkih redova. Besumnje su Kotorani potkraj XIV. vijeka za teških borba sa Dubrovčanima, koji su svojim bojnim lađama krstarili baš od Oštoga rta do Risna, pa i uslijed gusarskih napada, pokušali da osnaže svoj utjecaj na opatiju. To više, što baš u ovo doba benediktovci nijesu više zajednički živjeli u manastiru, i dobra se opatije uslijed toga osobito početkom XV. vijeka rasipavala s dana u dan.

Tako Kotorani prokažu prviput, ukoliko je poznato, izborom Jerolimovim svoju težnju, da utvrde patronatsko pravo nad opatijom. Crkvena im ga vlast kasnije redovito nije osporavala, iako u starini, primjerice XIV. vijeka, u izbor opata ulazi u prvome redu papa. Počam od mletačke ere na čelu su opatije kotorski plemići. Duh je mletačke vladavine bio i onako aristokratski, a republika je umjela da jače zasegne u crkvene stvari.

Kotorani izaberu Jerolima na 9. lipnja 1485. Gradski se rektor i providur Frano Leon obrati u Mletke, da s kojegod strane osigura izbor. Na 27. lipnja, 18 dana nakon izbora, isposlova izabranikov otac Nikša dukalu o potvrdi izbora. Ali dukala ističe, da će se pisati u Rim duždovim poklisarima kod sv. Stolice, da isposluju potvrdu. Kotorani to ne čekaju, nego na samu otočiću s velikom svečanošću u prisustvu plemića, sudaca i crkovenjaka uvedu opata u posjed na 30. srpnja. To je svakako prvi čin sekularizacije opatije, to više, što se od Jerolima nije prethodno iziskivalo, da prihvati benediktovsko ruho i položi redovničke zavjete, kako je to bilo s njegovim predšasnikom.¹²⁶ Crkva nije priznala izbora. Skoro zatim, 23. prosinca 1485., papa Inocentij VIII. posebnim pismom združi i utjelovi manastir i opatijska dobra mensi kotorskoga biskupa Petra de Brutis (Bruti), odlična Mlečića.¹²⁷ Ali Bruti

¹²⁶ ŽA, iz Albertijevih zapisa i drugdje; sr. i Viskovića, *ibid.* Sekularizacija je opatije potpuno provedena nakon 1634., kad su Kotorani izgubili patronatsko pravo nauhar mletačkoga senata. Onda su opati isključivo svjetovni svećenici osim jednoga.

¹²⁷ . . . *Per suas litteras univit, annexit et incorporavit . . .* Tako Aleksandar VI u buli »*Exigentibus meritis*« iz g. 1493., MS, I, 534.

nije uživao komendu. Tako tvrdi u pismu na Aleksandra VI. njegov nasljednik biskup Ivan Chiericato, a tu biskupovu tvrdnju sam papa u buli »Exigentibus meritis« ponavlja.¹²⁸ Sigurno stoga, što se Petar kao biskup nije mnogo bavio u Kotoru, jer je upravljao vicentinskom (Vicenza u Italiji) biskupijom namjesto kardinala Ivana Krstitelja Zena, prezaposlena u rimskoj kuriji.¹²⁹ Petar je umro 1493.

Nato papa Aleksandar VI. premjesti iz otočke biskupije spomenutoga Ivana Krstitelja Chiericato, Vicentinca, generala reda krstonoša (Ordo Cruciferorum). Prisajedinjenje se manastira biskupskoj mensi raskine smrću Petrovom, kako izričito naglašuje Aleksandar VI. u spomenutoj buli od 11. listopada 1493. Zato je papa posebnom bulom, ranijom od ove, predao manastir u komendu novomu kotorskomu biskupu. Ali u tom ranijem pismu papa naglašuje, kako je Brutí imao komendu manastira i kako prihodi opatije po općemu sudu ne nadvisuju 130 zlatnih forinta. Ali Brutí u stvari nije uživao prihode, a neki tvrde, da kotorska općina ima patronatsko pravo¹³⁰ i da su prihodi manastira u vrijeme, kad je dato prvo papino pismo, i sada mnogo viši, iako ne prelaze 200 forinta. Zato se uzboja Chiericato, da mu ko sa prešućivanja istine ne ospori vrijednost papina pisma. Svoju bojazan izloži papi. Aleksandar VI. 11. listopada 1493. navedenom bulom utvrđuje svoje ranije pismo, pravo biskupovo na komendu protiv bilo kakvih prigovora i poteškoća. Papa načelno ne osporava patronatsko pravo Kotoranima. Ali ga samo za ovaj put izričito dokida,¹³¹ pa makar da je manastir još na bilokoji način ispražnjen.¹³²

(Nastavit će se).

¹²⁸ Ibid., 535.

¹²⁹ IS, VI, 472/4.

¹³⁰ A nonnullis asseratur, illud de iure patronatus dilectorum filiorum Communitatis Catharensis fore, u naved. buli.

¹³¹ . . . Nos iuri patronatus huiusmodi hac vice dumtaxat expresse derogamus . . . .

¹³² MS, I, 534/5.